వైరాగ్యము.

By

K. VEERESALINGAM

PRESENTED
BY
Prof. KORLAPATI
SRIRAMAMURTHY, D.Litt.

1895

వైరాగ్యము

భ్రాతృవరులారా! నేఁడు వైరాగ్యమునుగూర్చి మీ ముందఱఁ గొంచెము చెప్పఁబోవుచున్నాను. కొంచెముగానో గొప్పగానో వైరాగ్యమును బోధింపని మతము ప్రపంచములో నేదియు లేదు. ఇతరదేశములకంటె మన దేశములోను మన దేశములోఁగల ప్రతి మతమునందును వైరాగ్యబోధ మత్యధికముగాఁ జేయఁబడుచున్నది. మనుష్యుఁడైన వానికెల్లను వైరాగ్య మావశ్యక మనుటకు సందేహము లేదు. కొంచెమయినను వైరాగ్యము లేనివాఁడు పవిత్రమైన మనుష్యనామమును ధరించుటకే యర్హుఁడుకాఁడు. అయినను మన దేశమునం దిప్పుడు వైరాగ్యము విపరీతార్థమునం దుపయోగింపఁబడుచుండుటచేతను విపరీతముగా నాచరింపఁబడుచుండుటచేతను వైరాగ్యమనఁగా నేమో యది యెంతవఱ కావశ్యకమో యిప్పుడు సయుక్తికముగాఁ గొంత విచారింపవలసి యున్నది. సయుక్తిక మన్నమాట చెవిని బడినతోడనే మనలోని ప్రమాణవాదు లనేకులు తోఁకత్రొక్కిన త్రాఁచులవలె లేచి మనకు శాస్త్రము ప్రమాణముకాని యుక్తి ప్రమాణము కాదనియు, మనుష్యబుద్ధి భ్రమప్రమాదసహిత మయినందున దానియందు విశ్వాస ముంచక శాస్త్రవిశ్వాసము కలవారము కావలయుననియు చెప్పవచ్చును. అట్టివారి మాటలు చెవుల కనేకులకు చక్కఁగానే వినఁబడవచ్చును. అయినను వారి నొక్కప్రశ్న మడుగవలసియున్నది. మనుష్యబుద్ధి భ్రమ ప్రమాద సహితమయినదని మొట్టమొదట వారి కెట్లు తెలియవచ్చినది? స్వబుద్ధిచేతనే కదా? స్వబుద్ధిని కొంచెముసేపు దూరముగా నుండనిచ్చిన పక్షమున వారికి

PRESENTED
SRI RAMAMURTHY, D.Litt.

భ్రమ యేదో ప్రమాద మేదో తెలియకపోయియే యుండునుగదా ? బుద్ధి మనుష్యులను విడిచిపోయిన పక్షమున వారు మృగములకంటె నధికులు కాఁజాలరు. బుద్ధిని గలవారై యుండుటచేతను యుక్తాయుక్తనిర్ణయమునందు బుద్ధి నుపయోగించుకొను చుండుటచేతను గాక మఱి దేనిచేత మనుష్యులకు మృగములకంటె నాధిక్యము వచ్చినది ? లోకములోని జంతుజాతు లన్నిఁటికంటెను మనుష్యున కాధిక్యము గలిగించిన యీ బుద్ధిని దనయందున్న దోషములను సహితము తెలిసికొని సంస్కరించుకోఁదగిన సామర్థ్యము కలదన్న హేతువుచేత నిరాకరింపఁ దగునా? తగదు. బుద్ధి కొన్నిసమయములయందు భ్రమ పొందుచుండు ననుటకు సందేహములేదు. అయినను కలిగిన భ్రమను నివారణము చేసికొనుటకును పిమ్మట నా బుద్ధియే సాధనమగుచున్నది. అందుచేత యుక్తాయుక్తవిచారము చేసి సత్యమును దెలిసికొనుటకును మొదటఁ బడిన ప్రమాదమును దరువాతఁ గనిపెట్టి దిద్దుకొని కాలక్రమమున నభివృద్ధి పొందుచుండుటకును బుద్ధిని మించిన సాధనము వేఱొకటి లేనందున వివేకి కాఁగోరినవాఁ డెవ్వఁడును దాని నంగీకరింపక తప్పదు. ఇది యిట్లుండఁగా మనపెద్దలు పరమప్రమాణము లని చెప్పెడు శాస్త్రార్థములయందు సహితము భ్రమప్రమాదాదులు లేవని యెవ్వరును జెప్పఁజాలరు. ఒక్కశాస్త్రమునందుఁ బ్రమాణబుద్ధి గలవారందఱును దాని కేకార్థము నంగీకరించుచుండ లేదు. ఒకవాక్యమున కొక రొకయర్థమును చెప్పఁగా మఱియొక రాయర్థమునకు విరుద్ధమయిన యర్థమును జెప్పుచున్నారు. పరస్పరవిరుద్ధము లయినయట్టి రెండర్థములలో నేదోయొకటి భ్రమమైకమూల మయినదిగా నుండవలెను. ఇట్లు భ్రమాస్పదమయిన యర్థముల నిచ్చుచుండుటచేత వారి వాదరీతి ననుసరించి శాస్త్రముకూడఁ

ప్రమాణము కాదనియే సిద్ధాంతము చేయవలసివచ్చును. శాస్త్రార్థ నిర్ణయమునం దేకీభావము లేక యేకవాక్యమునకే కొందఱొక యర్థమును, మఱికొందఱు మఱియొక యర్థమును జేసి తమ యర్థమే సరియైనదని విచారపడి కడపట సంబంధబాంధవ్యములను భోజన ప్రతిభోజనములను మాని వివిధమతములవారుగా విడివడి నేటివఱకును గలహములు మానకుండుట యీ దేశమునం దెల్లవారికి ననుభవసిద్ధమైన విషయమే కదా? తమతమ మతానుసారముగా శ్రుత్యాది వాక్యముల కర్థభేదమును జెప్పి తగవులాడువారును తమ యర్థమును స్థాపించుటకు దేనిని ప్రమాణముగాఁ గైకొనుచున్నారో యించుక విచారింపుఁడు. తాము చేసిన యర్థమే న్యాయమైన దని చూపుటకును వారు యుక్తులనే కదా యాధారము చేసికొని వాదించుచున్నారు. సర్వోత్కృష్టములని మనవారు విశ్వసించెడు శాస్త్రముల కర్థనిర్ణయము చేయువలసి వచ్చినప్పుడును మనుష్యబుద్ధియే కావలసియుండఁగా, మనుష్యబుద్ధి ప్రమాణము కాదని దానిని విడిచి సిద్ధాంతనిర్ణయము చేయఁబూనుట నేలవిడిచి సాము చేయఁ బూనుటగాక మఱి యేమగును? బుద్ధి నుపయోగించి సహేతుకముగా సత్యాసత్యవిచారము చేసి యుక్తమయిన దానిని గ్రహింపఁజూడక యెవ్వఁ డేమి చెప్పినను చెప్పిన దానినెల్ల విశ్వసించి వర్తించుచువచ్చిన పక్షమున మనుష్యుఁడు బుద్ధిహీనుఁడు గాక మఱియెవ్వఁ డగును? అజ్ఞానాంధకారావృతమైన మానవహృదయమునందు వస్తుతత్త్వమును గనుఁగొనుటకయి జ్ఞాననేత్రమున కాధారముగా జ్ఞానసూర్యుఁ డయిన యీశ్వరుఁడు మనకొక్క బుద్ధికిరణ ప్రసారణమునే కదా యనుగ్రహించి యున్నాఁడు? ఈశ్వరుఁడు ప్రసాదించియున్న యీ దివ్యతేజోలేశమును మనము మన మనసునందుఁ జొరకుండఁ జేసినచో మన హృదయము తమోమయ

మయి పదార్థతత్త్వసంశోధనమునం దసమర్థమయి సదా చీఁకటిలోఁ దడవులాడుచుండదా? బుద్ధిని విడిచిన లోకవ్యవహార మొక్కనిమిషము నడుచునా?

ఇట్లన్నచో నెల్లవిషయములలోను బుద్ధి యప్రమాణమని యెవ్వరు ననఁజాలరనియు; లౌక్యవాక్యముల సత్యాసత్యనిర్ధారణము నిమిత్తమయి బుద్ధి నవశ్యప్రమాణమునుగా నంగీకరింపవలసినదే యయినను భగవంతుఁడు సర్వజ్ఞుఁ డగుటచేత నలౌకికమైన యట్టి యీశ్వరవాక్యమును ఖండించుటకు మాత్రము మన పరిమితబుద్ధి ప్రమాణము కాఁజాలదనియు, కొందఱు బుద్ధిమంతులందురు. ఈశ్వరుఁడు సర్వజ్ఞుఁ డగుటకును మనుష్యుఁడు మితజ్ఞుఁ డగుటకును సందేహము లేదు. అందుచేత నీశ్వరబుద్ధికిని మనుష్యబుద్ధికిని పర్వతమునకును బరమాణువునకును గలదానికంటెను నెక్కువ యంతరము కలదనుటకును సందేహము లేదు. ఎంత యల్పమయిన దయినను మనుష్యబుద్ధి సత్యదర్శనార్థమయి యీశ్వరునిచేఁ బ్రసాదింపఁబడిన వెలుతురే కదా? అట్లగుటచే నిజమయిన యీశ్వరవాక్యమునకును బుద్ధికిని విరోధ మెప్పుడును బొసఁగనేరదు. ఈశ్వరవాక్య మెప్పుడును చక్కఁగా నాలోచించినమీఁదట యుక్తియుక్తము కాకపోదు. ఎంత యాలోచించినను గూడ యుక్తియుక్తముగాఁ గనఁబడక యీశ్వరుఁడు ప్రసాదించియున్న బుద్ధిజన్యజ్ఞానమునకు సదా విరుద్ధముగానే తోఁచిన పక్షమున నట్టివాక్య మీశ్వరకర్తృత్వము నారోపించి మనుష్యునిచేఁ గల్పింపఁబడినదయి యుండును గాని నిజమయిన యీశ్వరవాక్యము కానేరదు. ఈశ్వరహృదయమును దెలిసికొన నపేక్షించువారి కందఱికిని బరమేశ్వరుఁడు తనజ్ఞానమును సృష్టిమూలమున వెదచల్లుచున్నాఁడు. సృష్టి తెలిపెడు సత్యములను లిఖం

చుచు వచ్చినచో నా పుస్తకములు పర్యాలోచమానము లగును. ఇట్లు మహాసముద్రమువలె నీశ్వరుని జ్ఞానతేజస్సు సృష్టియం దంతటను నిండి యున్నను, మనుష్యులు తమతమ బుద్ధిపరిమాణమును బట్టి యందుఁ గొంతభాగమునే గ్రహింపఁగలుగుదురు. మనుష్యబుద్ధి స్వచ్ఛముగా నుండకపోయిన పక్షమున నట్లు గ్రహింపఁబడిన సత్యములయందు భ్రమప్రమాదజనితములయిన మాలిన్యములు చేరుచుండును. మనుష్య బుద్ధి నిర్మలమగుచు వచ్చినకొలఁది పూర్వము చేరిన కాలుష్యములు క్రమక్రమముగా నశించి నూతన సత్యములు చేరి జ్ఞాన మంతకంతకు స్వచ్ఛ మగుచుండును. సృష్టియందు నింపఁబడియున్న జ్ఞానసుధాసము ద్రాంబుబిందుపానమును దనశక్తికొలఁదిని జేయుచున్నకొలఁదిని మనుష్య బుద్ధి జ్ఞానాహారముచే నభివృద్ధినొంది యీశ్వరసామీప్యము నొందు చుండును. సృష్టినుండి నిరంతరమును బ్రవహించుచున్న జ్ఞానతేజస్స్వీ కారమును జేయనొల్లక యీశ్వరుఁడు తనహృదయములో నుంచి యున్న జ్ఞానతేజస్సు నుపయోగపఱచుకోనిపక్షమున మనుష్యుఁ డజ్ఞా నాంధుఁడయి తన సమీపమున నున్న యీశ్వరు నణుమాత్రమును జూడక సత్యమునకు దూరములయిన దుస్స్వప్నములలోను మిథ్యా భూతములలోను బడి కొట్టుకొనుచు బాధపడుచుండువాఁ డగును. కాఁబట్టి యీశ్వరజ్ఞానమును బొందుటకు బుద్ధియు సృష్టియు నీరెండు మాత్రమే మహాసాధనములు. ఈరెండుసాధనములను గొని సంశో ధించినమీఁదటఁ బ్రత్యక్షవిరుద్ధముగాఁ గనఁబడిన పక్షమున, అలౌకిక మనుపేర పరంపరగా వచ్చుచున్న యెట్టివాక్యమునైనను నిశ్చయ ముగా దేవుఁడు దయచేసి యున్న యీ తేజోద్వయమునకు నసంగ తముగా నున్నంతవఱకు నిరాకరింపవలయును. అట్లు నిరాకరింపని యెడల నసత్యమునకును సత్యమునకును గల భేదభావమే హృదయము

నుండి తొలఁగిపోయి మనస్సు సమస్తాభాసములకును భ్రమలకును నివాసస్థాన మగును; అప్పుడు మంచిచెడ్డలను వేఱుపాటు చేయు విభాగజ్ఞాన మడుగంటి హృదయమునందు జడత వ్యాపించి యొంతవిరుద్ధమయినయసంగతియు వింతగా దోఁచకుండును. ఈశ్వరుఁ డనుగ్రహించిన బుద్ధిసంపద ననుభవింపనొల్లని ప్రబుద్ధున కింతకంటె మంచి ఫలమేమికలుగును? సత్యాసత్యనిర్ణయమునకు మనుష్యబుద్ధి ప్రమాణమనిచూపుట కిట్లింతదూరము చెప్పవలసివచ్చినది. ఇంతటితో నీ విషయమును విడిచి యిఁకఁ గార్యాంశమునకు వత్తము.

వైరాగ్యమను పదమున కనురాగము లేకుండుట యని యర్థము. వేనియం దనురాగము లేకుండుట? విషయసుఖములయందు. విషయసుఖము లనఁగా మృగములకును మనకును సామాన్యము లైన యింద్రియసుఖములు. ఇంద్రియసుఖములలో మృగములకు లేనివియుఁ గొన్ని మనకుఁగలవు. ఇంద్రియసుఖ పరిత్యాగమే వైరాగ్య మనఁబడును. ఈ యింద్రియములను మనవారు శత్రువులనుగా గణించుచుండుటచేత నింద్రియసుఖ త్యాగమునకు సాధారణముగా నింద్రియనిగ్రహ మనియు నరివర్గవిజయ మనియు వాడుచుందురు. ఇంద్రియనిగ్రహమును జేసినవాఁడు జితేంద్రియుఁడనఁబడును. ఇంద్రియనిగ్రహ మనఁగా నేమి, ఇంద్రియముల నెంతవఱకు నిగ్రహింపవలెను. అన్న యంశములకు వత్తము. ఇంద్రియనిగ్రహ మనఁగా నింద్రియములను లోఁబఱుచుకొని యవి మన యాజ్ఞ నుల్లంఘింపక వర్తించునట్లు చేయుట. ఐహికాముష్మికసుఖముల కింతవఱకుఁ గావలసియుండును. ఈ యింద్రియము లెప్పుడును మన యాత్మలను పాపమున కీడ్చుచుండు ననియు, అందుచేత నింద్రియసుఖములనన్నిఁటిని బూర్ణముగా త్యజించుటయే పరమార్థ మనియు, కొందఱు భావించుచున్నారు. ఈభావన

వైరాగ్యము

చేతనే యీ దేశమునందలి మతకర్తలనేకు లింద్రియనిగ్రహము
చేయవలెనని చెప్పుచు, నింద్రియసుఖవాంఛ పుట్టకుండ వానిని
హాతము చేయవలెనని విధించియున్నారు. అట్టివారి మతమును బట్టి
చూడఁగా మన కింద్రియములతోనే పనిలేదనియు, ఇంద్రియ
సుఖము లెంతమాత్రము ననుభవింపఁదగినవి కావనియు, పర్యవ
సానము తేలుచున్నది. నిజము విచారింపఁగా మతమునకుఁగాని ధర్మ
మునకుఁగాని యింద్రియసుఖములను బూర్ణముగాఁ బరిత్యజింపవలసిన
పనిలేదు. ఆత్మానందమునకును నీతికిని భంగముగా నుండనంత
వఱ కెల్లవారును విషయసుఖములను మితముగా ననుభవింపవచ్చును.
అందువలన నిహలోకహానియుఁ బరలోకహానియుఁ గలుగవు. ఇంద్రి
యములే నిష్ప్రయోజనము లయిన పక్షమున మన కీశ్వరుఁడు వానిని
ప్రసాదించకయే యుండి యుండును. ఈశ్వరుఁడు మన కింద్రియము
లను ప్రసాదించి యుండుటచేతనే వానివలనను బ్రయోజనము కల
దనియు, వానివలనఁ గలుగవలసిన న్యాయమైన లాభమును మన
మనుభవింపవలె ననుట యీశ్వరోద్దేశమనియు, విస్పష్టమగుచున్నది.
మన శరీరమునం దేయవయవమును పనిలేక కృశించుటకయి చేయఁ
బడలేదు. సమస్తావయవములును బరస్పరానుకూలముగా నారోగ్య
దశయం దుండి పని చేయుచున్నప్పుడే యవి యానందదాయకము
లును సుఖప్రదములును నగును. వానిలో నేయవయవ మారోగ్యము
చెడి కృశించినను దానివలన సౌఖ్యము కలుగకపోవుటయే కాక తనమూ
లమున నితరావయవములకును నసౌఖ్యము కలుగును. ఈప్రకారము
గానే యాత్మగుణములలో నేదియుఁగూడ నిష్ప్రయోజనముగా నశిం
చుటకయి చేయఁబడి యుండలేదు. సమస్తగుణములవలనను బ్రయో
జనము గలదు. పరమేశ్వరుఁడు మనకుఁ బ్రసాదించిన సమస్త సాధన

ములను సమస్తశక్తులను సాధ్యమయినంత మంచి యుపయోగము
నకుఁ దెచ్చుకొనుట మనకుఁ బరమధర్మము. వానివలనఁ గలుగవలసిన
ప్రయోజనములను బొందఁజూడక వాని నుపేక్షించుట యీశ్వరాజ్ఞా
ధిక్కారరూపమైన యపచారమని చెప్పవచ్చును. తగినయుపయో
గమునకుఁ దెచ్చుకొనక యింద్రియములను వానిగుణములను నిష్ప్ర
లముచేయుట యస్వాభావికమును ననర్థదాయకము నగుటచేత
మనలో నిప్పుడు యోగులును సన్న్యాసులును ధర్మములని యాచరిం
చెడు పనులు పెక్కు లాచరణీయములు కావని వేఱుగఁ జెప్పవలసిన
యావశ్యకము లేదు. యోగులు కొందఱు చేతులును వ్రేళ్ళును
మీఁదుకట్టి నిరర్థకములయి బిఱ్ఱబిగియునట్లును గోళ్ళు పెరిగి యుంగ
రములు తిరిగి చెడిపోవునట్లును జేయుదురు. ఇట్లుచేయుట సత్ప్రయో
జనముకొఱకు హస్తములను వ్రేళ్ళను జేసిన యీశ్వరునకు సమ్మత
ముగా నుండునా? తాను జేసిన మహోపయుక్తమయిన సాధనము
వ్యర్థమగుచుండఁగాఁ జూచుట కెవ్వరి కిష్టముండును? ఈ యోగులు
కొందఱు గృహములను వదలి యరణ్యములలో వాసము చేయుదురు.
సన్న్యాసులును భార్యాపుత్రులను విడిచి యూరూరఁదిరిగి భిక్షాట
నము చేయుదురు. ఈపనులు స్వభావవిరుద్ధములు. మనుష్యుఁడు
సంఘములోనుండియే వృద్ధినొందఁదగినవాఁడు. సంఘమును విడిచెనా
మనుష్యుఁడు శీఘ్రకాలములోనే మృగప్రాయుఁడగును. ఏకాకిగా
నుండి వృద్ధినొందుట మనుష్యస్వభావము గాదు. మనుష్యున కాహా
రమును వాయువు నెంత యావశ్యకములో యితరజనసాంగత్య మంత
యావశ్యకము. మనుష్యముఖమును జూడనీక యొకమనుష్యుని గొని
పోయి చిన్నప్పటినుండియు నరణ్యములో మృగములతోఁ బెరుగనిచ్చిన
పక్షమున నట్టివాఁడే విషయమునందును బహుమృగములకంటె

నధికుఁడు కాఁజాలఁడు; కొన్ని విషయములయందుఁ బెక్కుమృగము లతో సమానుఁడు కానేరఁడు. అభివృద్ధికి స్వయంకృషి యావశ్యకమే యయినను, తనకంటె నధికులయిన వారితోడి సహవాస మా స్వయంకృషికి తోడుపడినంగాని యభివృద్ధి కలుగదు. పదిమందిలో మెలఁగువాఁడు సహితము తనకంటె నధికులైనవారితోడి సాంగత్యము లేనివాఁడయినయెడల నాలోచనయు వృద్ధియు లేక యహంభావము గలవాఁడయి చెడును. అదిగాక మనుష్యుని మనుష్యనామమున కర్హునిగాఁ జేయు గుణముల కెల్లను ప్రేమానుబంధ మలంకార మయినది. దైవగుణమని చెప్పఁదగిన యాప్రేమగుణము సంసారములోనుండి యుపయోగించుకొనుచున్నప్పుడుగాని వర్ధిల్లదు. భార్యను భర్తను, తల్లిని బిడ్డను, అన్నను చెల్లెలిని, పొరుగువారిని మిత్రులను, ఒక్కటిగాఁ జేర్చి యన్యోన్యసుఖదాయకులనుగాఁ జేయునది యీ ప్రేమానుబంధమే. ఇది యొక్కటి లేకపోయెనేని, సంసారమును భూతలస్వర్గముగాఁ జేసి యమృతతుల్యములయిన సౌహార్దఫలముల ననుభవింపఁజేయు బంధము లేక లోకములో నాపన్నరక్షణము లేక మనుష్యుఁడు నిర్దయుఁడయి ఘాతుకమృగతుల్యుఁ డగును. అరణ్యములకుఁ బోయి వసించినను మనుష్యున కేదో సాంగత్య ముండవలెను. మనుష్యులను విడిచి యరణ్యములకుఁ బోయిన ఋషుల నేకులు మృగములను బెంచి తత్సంగమునఁ గాలక్షేపము చేయుచుండినట్లు పురాణములు ఘోషించుచున్నవి. అట్టి మహానుభావులను మనుష్యసాంగత్యము తొలఁగి మృగసాంగత్యభాగ్యము లభించుచున్నది. అరణ్యావాసము చేసినంతమాత్రముచేత నింద్రియనిగ్రహము కలుగుననియుఁ జెప్పుటకు వీలులేదు. స్త్రీ లొంటిగాఁ దారసించినప్పు డింద్రియనిగ్రహము చేయలేకపోయినందుకు వ్యాస విశ్వామిత్ర పరాశరాదులగు మహాను

భావులను పెక్కండ్రను దృష్టాంతము చెప్పవచ్చును. ఇంద్రియము లను జంపివేయవలెనని యెన్నిశాస్త్రములు బోధించినను, అది యస్వాభావిక మగుటచేత సకలజనవిశ్వాసపాత్రమయి సర్వత్ర వ్యాపింపనేరదు. ఈ సిద్ధాంతమే జనులలోనెల్ల నిజముగా వ్యాపించిన పక్షమున, ప్రపంచ మంతయుఁ జిరకాలము క్రిందటనే నశించి యుండును.

ఇంద్రియములను బూర్ణముగాఁ జంపివేయుట ధర్మము కాని పక్షమున, ఇంద్రియముల నేవిషయమున నెంతవఱకు జయింపవలెనని శంక కలుగును. మనుష్యునిలో మృగగుణములును దేవగుణములును రెండు చేరియున్నవని చెప్పుచున్నారు. మృగమునకును మనుష్యునకును సామాన్యములయిన కామాదులు, మృగగుణములు; మనుష్యునికిని దేవునికిని సామాన్యములయిన దయాదులు దేవగుణములు. ఈ రెంటిలో మొదటి వధమగుణములు, రెండవవి యుత్తమగుణములు. ఈ రెంటిలో నధమగుణముల నుత్తమగుణములకు సదా లోఁబడుచుండునట్లు చేయవలెనుగాని యుత్తమగుణముల నధమగుణములకు లోఁబడునట్లెప్పుడును జేయఁగూడదు. అధమగుణముల నుత్తమగుణములకు లోఁబఱుచుచు వచ్చినపక్షమున మనుష్యుఁ డంతకంతకు దేవతుల్యుఁ డగుచుండును. అట్లుచేయక యధమగుణములకే యుత్తమగుణములను లోఁబఱుచుచు వచ్చినపక్షమున మనుష్యుఁ డంతకంతకు మృగతుల్యుఁ డగుచుండును. ఉత్తమగుణముల కధమగుణములను లోఁబఱుచుటయే నిజమయిన యింద్రియనిగ్రహము. ఇంద్రియనిగ్రహము చేయుటచే నింద్రియములు బుద్ధికి లోనయి పనిచేయుచు మనుష్యుని దేవత్వమునకుఁ గొనిపోవుటకుఁ దోడుపడును. ఇంద్రియములను మనపూర్వులు గుఱ్ఱములతోఁ బోల్చి యాత్మను రౌతునుగాఁ

జెప్పియున్నారు. నేర్పరియయిన రౌతు గమ్యస్థానము చేరి సుఖపడఁ దలఁచినప్పుడు కళ్లెమును బిగించి గుఱ్ఱమును దాను బోఁదలఁచుకొన్న మార్గమున నడపవలెను. అట్లు చేయలేక దుర్బలుఁడైన పురుషుఁడు గుఱ్ఱమీడ్చిన తెరువున నెల్లఁ దాను బోవుచున్న పక్షమున వాని నది ముండ్లలోనికిని డొంకలలోనికిని నీడ్చి గమ్యస్థానమును జేర్పక తప్పుదారిని బట్టించి కష్టములపాలు చేయును. ఈవిధముగానే వివేకియగుపురుషుఁ డింద్రియములనెడు గుఱ్ఱములను బుద్ధియనెడు కళ్ళెముచే బిగియఁబట్టి యీశ్వరాజ్ఞానుసారముగాఁ దాను బోవలసిన యుత్తముస్థానమునను వాని సాహాయ్యమునఁ బోయి కృతార్థుఁడు కావలెను. అట్లుచేయక యింద్రియము లీడ్చిన దారినెల్ల నడుచుచుఁ గేవల విషయసుఖలోలుఁడయి ప్రమత్తుఁడయి యుండు పురుషుఁ డింద్రియములను జయించుటకు మాఱుగాఁ దానే యింద్రియములచేత జయింపఁబడి యింద్రియజితుఁ డనఁబడును. తన యసమర్థతచేత గుఱ్ఱములను తిన్నని దారిని నడపఁ జేతఁగాక మీఁదిమిక్కిలి గుఱ్ఱములు తన్నుఁ దప్పుత్రోవ కీడ్చెనన్న కోపముచేత గుఱ్ఱములను జంపిన రౌతువలెనే యింద్రియములు తన్నుఁ దప్పుదారిని బట్టించు నన్నభీతిచేత వానిని జంపఁ బూనుకొన్నవాఁడును నిష్ప్రయోజకుఁడును నీశ్వరాజ్ఞోల్లంఘియు నగును.

మనుష్యగుణములలో గొన్ని యధమము లయినవనియుఁ గొన్ని యుత్తమము లయిన వనియుఁ బయిని జెప్పియున్నాము. అట్లు చెప్పఁగానే మన కున్న వానిలో నేవి యధమగుణములు, ఏవి యుత్తమగుణములు, వాని యుత్తమత్వాధమత్వము లెట్లు నిర్ణయింపవచ్చును, అన్న యాలోచన పుట్టక పోదు. కేవల స్వప్రయోజనమును గూర్చినవన్నియు నధమగుణములు; పరప్రయోజనమును గూర్చినవి యుత్తమ

గుణములు. అధమగుణములలో నాహార సంభోగవాంఛా క్రోధా దులు మృగ మనుష్య సామాన్యములు; ధనతృష్ణ, అధికారవాంఛ మొదలయినవి కేవల మనుష్యసంబంధ మయినవి. సత్యము కారుణ్యము మొదలయినవి యుత్తమగుణములు. సత్యాద్యుత్తమగుణములకు భంగము రాకుండునట్లు మితముగా నాహారాద్యధమభోగముల నెల్ల ననుభవింపవచ్చును గాని వానిలో వేనిని పూర్ణముగా విడువనక్కఱ లేదు. న్యాయముగా ధన మార్జించి భోగములను మితముగా ననుభ వింప వచ్చును; ఇతరులకు ద్రోహముచేయక ధర్మమార్గమున నధి కారము సంపాదించి సుఖింపవచ్చును. అంతేకాని యసత్యములాడి ధనార్జనము చేయరాదు; స్వామిద్రోహముచేసి యధికారము సంపా దింపరాదు. ఈ ద్వివిధగుణములలో నధమములయిన కామక్రోధా దులు స్వపక్షపాతముతోఁ గూడినవయి ఫలసాపేక్షములయి సదా స్వలాభమును స్వకీర్తిని స్వసుఖమును గోరుచుండును; ఉత్తమము లయిన సత్యకారుణ్యాదులు ఫలనిరపేక్షములయి సార్వత్రికములయి యితరుల స్వాతంత్ర్యములను సౌఖ్యములను మన్నించుచు స్వసుఖ లాభములకు భంగకరములుగా నున్నప్పుడును దమ్మనుసరింపవలెనని బోధించుచుండును. ఈ రెంటిలో నుత్తమగుణములకంటె నధమగుణ ములే బలవత్తరములయి మనుష్యులను దాసులనుగాఁ జేసికొని యెక్కువగా నడచుచుండ వచ్చును. అయినను వానియాజ్ఞలధి కారహీనములయి, యాజ్ఞారూపమునఁ బలుకుచుండు నుత్తమగుణ ముల స్వరమునకంటె భిన్నమయినవిగా నుండును. మనుష్యులను బద్ధులనుగాఁ జేసెడు యధికారగౌరవ మింద్రియసుఖవాంఛలయందు లేదు. అని తాము మనోరథసిద్ధిని బడసి విజయగర్వము నొందియున్న ప్పుడును ధర్మస్వరూపమయిన యంతరాత్మచేఁ జీవాట్లు తినుచు

సిగ్గుచేఁ దలవంచుకొనవలసినవిగా నుండును. ఇట్టి యధికారతారతమ్యమును బట్టి విషయవాంఛ లధమగుణములుగాను, ధర్మాదులుత్తమగుణములుగాను, బరిగణింపఁబడుచున్నవి. ఈ ద్వివిధగుణముల స్వభావమును దెలిసికొని వివేకియైనవాఁడు స్వప్రయోజనపరత్వము నడఁగఁద్రొక్కి ధర్మచింతను దన హృదయసింహాసనమునం దధిష్ఠింపఁజేయుటకయి సదా ప్రయత్నించుచుండవలెను. అట్లుండుటయే యీశ్వర ప్రీతికరము. కాఁబట్టి నిశ్చలమయిన యీశ్వరభక్తి గల యుత్తమపురుషుఁడు క్రూరమరణమునకైనను తల యొగ్గును గాని ధర్మమును విడువఁజాలఁడు. అట్టిభక్తుని ధర్మమార్గమునుండి తొలఁగించుటకుఁ బ్రపంచములోని వేవియు సమర్థములుగావు. ఇట్లు స్వార్థపరత్వమునకంటెఁ బరార్థపరత్వము నధికముగా నెంచి నడుచుచుండుటయే యింద్రియనిగ్రహము. ఇట్టి యింద్రియనిగ్రహమును కొందఱు మహానుభావులు సులభముగాఁ జేయఁగలిగినను, ఎంతో కష్టముమీఁద గాని పలువురు చేయఁజాలరు. అయినను బ్రతిపురుషుని హృదయమునందును కొంచెముగానో గొప్పగానో యింద్రియవర్గమునకును ధర్మమునకును పోరాటముమాత్రము జరగకపోదు. ఇట్లు పరస్పరవిరుద్ధములయిన రెండుగుణములకు నెల్లవారి మనస్సులలోను పోరాటము జరుగుచుండుటనుబట్టి యింద్రియముల స్వభావమునుగూర్చి వానిని జయించు మార్గమునుగూర్చి కొంచెము ముచ్చటింపవలయును.

ఇంద్రియము లంధములయి ముందుచూపు లేనివిగా నున్నవి. తమకు విషయమైన పదార్థ మెదుటఁబడఁగానే యవి యుద్రేకించి దానివలన మేలుకలుగునా కీడుకలుగునా యనువిచారమును జేయక దాని ననుభవింపఁ జూచుచుండును. తినఁదగిన మంచిపదార్థ మెదుటఁ బొడకట్టినప్పుడు దానిని మ్రింగవలె నన్న యాశయేకాని యారోగ్య

ప్రదమైన వానిని మాత్రము తిని యనారోగ్యకరమైన వానిని విడువ వలె నన్న బుద్ధి పుట్టదు. ధనతృష్ణ కలిగినప్పు డేమార్గముననైన ధనార్జనముచేసి కూడఁబెట్టవలెనన్న చింతయేకాని న్యాయమార్గముననే సంపాదింపవలెననియు దానభోగములకు వలసినంతయే చేర్పవలెననియు బుద్ధి పుట్టదు. చూచినవస్తువునెల్లఁ దెమ్మని బాధించు శిశువులవలెనే యింద్రియములును దమకు గోచరమగు వానినెల్ల ననుభవింపఁ జూచుచుండును గనుక బుద్ధిమంతుఁడగువాఁడు వానికోరికలనెల్లఁ దీర్పఁజూడక యందువలన లోకమునకును దనకును మేలు కలుగునో కీడుకలుగునో విచారించి లాభకర మయినప్పుడుమాత్రమే వానియభీష్టమును దీర్చుచు వానిని దమయాజ్ఞలో నుంచుకొనుచుండవలెను. ఇంద్రియములయం దింకొక్క స్వభావము గలదు. పురుషుఁ డింద్రియలోలుఁడయి వానికోరికను దీర్చినకొలఁదిని వానికి తృష్ణ యధిక మగుచుండును. వానికిఁ గొంతకాలము చనవిచ్చిన తరువాత మరల వానిని లోఁబఱుకొనుట కష్టము. మృగముల విషయవాంఛలకైనను మేరగలదుగాని మనుష్యులయాశకు మేర యుండదు. అందుచేత నమిత మయిన యింద్రియసుఖములలో మునిఁగినవారు మరలఁ బైకి తేలలేక మృగములకంటెను హీనమైన యవస్థనొంది యధోగతు లగుదురు. అట్టి దురవస్థ కలుగకుండుటకయి బుద్ధిమంతు లగువారు మొదటినుండియు జాగరూకత గలవారయి యింద్రియములు పైకిలేచి జ్ఞానదేహము నడఁగఁద్రొక్కకుండ సదా నీతిదేవతను బైకి లేవనెత్తుచు నింద్రియమృగములను దలనెత్తనీక నిగ్రహించుచుండవలెను. యుక్తసమయములో బుద్ధిబలముచేత నిగ్రహింపక పోయిన పక్షమున దినదినక్రమమున బలపడి యింద్రియములు మనకు దుస్సాధ్యము లగును. ధనము కూడఁబెట్ట మరిగిన వానికి వార్ధక్యము వచ్చి

నప్పుడును ధనాశ తగ్గక స్వప్నావస్థయందును నదే పలవరింతగా నుండును. ముఖము ముడుతలుపడియు, పండ్లు కదలఁబాఱియు, శరీరము శుష్కించి కంపమొందియు, కన్నులు మసకలు క్రమ్మియు, సమస్తావయవములకును ముసలితనము వచ్చుచున్నను ధనాశకు మాత్ర మంతకంతకు పడుచుతనము వచ్చుచున్నదని భర్తృహరి చెప్పిన వాక్యము కొంతవఱకు సత్యమేకాని కేవల వర్ణనాంశము కాదు. ఇట్టి ధనాశ లోనుగాఁగల యింద్రియవాంఛాప్రాబల్యము హెచ్చిన కొలఁదిని నొకటి తరువాత నొకటిగా నుత్తమగుణములన్నియు రూపు మాసి పోవును. హృదయమునందంతటను విషయసుఖవాంఛ లే క్రమ్ముకొన్నప్పుడు సత్యము ధర్మము దానము కారుణ్యము మొదలయినవాని కెక్కడ నవకాశ ముండును? కాఁబట్టి మనుష్యునకు దేవత్వమును దెచ్చెడి యుత్తమగుణములను బాఱద్రోలకుండ నింద్రియముల నెల్లప్పుడును మన యాజ్ఞలో నుంచి నిగ్రహించుచుండవలెను. ఇంద్రియముల కిట్టి యనివార్యశక్తి యున్నదన్నప్పుడు సత్యాదులను పాఱద్రోలునంతటి బలమును వాని కీశ్వరుఁ డేల యియ్యవలెనని కొందఱడుగవచ్చును. ఇంద్రియవర్గమున కటువంటి శక్తిని కలిగించుట మనుష్యుని కీర్తిగౌరవములను పెంపొందించుటకే కాని మఱియొకందునకుఁ గాదు. ఎంత బలవంతుఁడయిన శత్రువును జయింపఁగలిగిన, మనుష్యున కంత కీర్తికరము. మనము లోకములో నెవ్వరిని గొప్పవారినిగా నెంచి గౌరవింతుము? అధికముగా తిన్నవానిని, అమిత స్త్రీలోలుఁడయిన వానిని, అత్యంత ధనార్జనాపరునిని కాదు. సత్యము నిమిత్తము సమస్తసుఖములను విడిచినవానిని, కష్టములకోర్చి లోకమున కుపకారము చేసినవానిని, ధర్మము నిమిత్తమయి తృణప్రాయముగా ప్రాణముల నిచ్చినవానిని, ఇంద్రియనిగ్రహము చేసిన

యిటువంటి మహాత్ములనే యెల్లవారును గీర్తించి గౌరవింతురు. ఎవ్వరి మాటయోకాక మనమాటయే మనము విచారించుకొందము. మనకు మరణ మాసన్న మయినప్పు డింద్రియవిజితులమయి మన మతిభోగ పరాయణుల మగుటను స్త్రీలోలుర మగుటను పరులను వంచించి ధన మార్జించుటను గొప్పవారి దయకయి కల్లలాడుటను దలంచుకొని సంతోషింతుమా? ఇంద్రియనిగ్రహమును జేసి శుద్ధచరిత్రుల మగుటను సత్యసంధుల మగుటను బరోపకారపారీణుల మగుటను ధర్మము నిమిత్తమై కష్టములను సహించుటను దలంచి సంతోషింతుమా? సత్యము నిమిత్తమును ధర్మము నిమిత్తమును లోకము నిమిత్తమును శరీరసంపదలను ధారపోసినవాఁడెవ్వఁడును చరమావస్థయందుఁ దాను జేసిన యీసత్కృత్యములకయి వగచువాఁడుండునని నేననుకొనను.

ఇంద్రియనిగ్రహము చేయుట యనఁగా నీశ్వరాజ్ఞారూపమయిన ధర్మము నిమిత్తము స్వప్రయోజనమును విడచుటయేకదా? స్వప్రయోజనము విడుచుట యనఁగా ధర్మము నిమిత్తమును సత్యము నిమిత్తమును లోకము నిమిత్తమును స్వసుఖమును విడిచి బాధలకోర్చుట. ఊరక బాధలకోర్చుట గొప్పతనము కానేరదు. దుష్టులు సహితము తమ దుష్కార్యములను జేయుటలో ననేకవిధముల బాధల నొందుదురు. ఈశ్వర ప్రీతికరముగా లోకముయొక్క మేలునిమిత్త మయి స్వప్రయోజనమును సుఖమును త్యజించి బాధలకు సహించుటలోనే గొప్పతన మంతయు నుండును. అట్లు చేయుటయే నిజమైన వైరాగ్యము; అదియే యింద్రియనిగ్రహము. మనస్సులో నీతిబలమును ధర్మబలమును గలిగి యుండినగాని యింద్రియనిగ్రహము చేయుట శక్యముకాదు. ఈశ్వరునియందు దృఢవిశ్వాసమును భక్తియు నుండినం గాని నీతిబలమును ధర్మబలమును గలుగవు. ఈ రెండుబలము

లును గలుగునేని దైవబలము వానితోడనే యుండును. దైవబలము కలిగినందునకు గుఱుతు ధర్మాదుల నిమిత్తమయి కష్టములకును బాధలకును నిందలకును సహించి యింద్రియములను గెలువఁగలుగుట. ఇంద్రియములను గెలుచుట యనఁగా నతిమానుషమయిన శక్తిని జూపుట యనియే యర్థము. మనకు ధర్మస్థాపనమునందు దోడుపడెడి యతిమానుషమయిన శక్తి లోపల యీశ్వరబలమేకాని వేఱుకాదు. భక్తిపరునకుఁ గాని నిక్కమయిన యీశ్వరబలము కలుగదు. లోకము నిమిత్తమును సత్యము నిమిత్తమును ధర్మము నిమిత్తమును ప్రాణములనైన నియ్యఁగలుగుటయే నిజమైన భక్తి. కార్యరూపమయిన యిటువంటి భక్తిలేక యానందబాష్పములతోను భగవన్నామస్మరణములతోను శీతలవాక్యములతోను మాత్రము తెలిపెడి నటనము భక్తి కాదు. కామము, క్రోధము, గర్వము, మొదలైన యింద్రియవ్యాపారముల నడఁచివేసి, శాంతి, వినయము, కారుణ్యము మొదలైన యుత్తమ గుణములను ధరించి, యెన్నికష్టములు వచ్చినను లోకము నిమిత్తము సహించి ఫలాపేక్ష లేక యీశ్వరప్రీతికరముగాఁ బరోపకారమును జేయుచుండుటయే నిర్మలమయిన భక్తి. శాంతివినయాదు లుత్తమ గుణములే యైనను శక్తిగలిగియుండియు ధర్మము నిమిత్తము వానిని బూనుట శ్లాఘాపాత్రమగును గాని యశక్తతచేత బూనుట శ్లాఘార్హము కాదు. కొందఱు శరీరదౌర్బల్యముచేతను భయముచేతను శాంతాత్ములు కావచ్చును. కొందఱు పరాధికారప్రాబల్యముచేతను ఫలాపేక్షచేతను వినయము చూపవచ్చును. అట్టివారు గౌరవార్హులు కారు. తన శత్రున కపకారముచేయ శక్తుఁడయియుండియు కోపకారణము కలిగినప్పు డింద్రియోద్రేకము నడఁచి శాంతి చూపువాఁడు గౌరవార్హుడు; ధనబలాదులచేత దాసధికుఁడనని యెఱిఁగియుండియు

గర్వము దొట్టినప్పుడు దానిని నిగ్రహించి యెదుటివాఁడు తన సోదర తుల్యుఁ డని యెంచి వినయము చూపువాఁడు గౌరవార్హుఁడు. గౌరవార్హత యంతయు నింద్రియనిగ్రహములో నుండునుగాని మఱి దేనిలోను లేదు. అపకారము నొందియు ద్వేషమునడఁచి యుపకారము చేయువాఁడును, ఇతరుల యన్యాయమువలన బాధనొందియు ప్రతికారచింత నడఁగ ద్రొక్కి న్యాయముచూపువాఁడును, కోపకారణము కలిగియు నాగ్రహమును నిగ్రహించి శాంతత వహించువాఁడును, నీతి నిమిత్తమయి సమస్తేంద్రియసుఖములను విడనాడువాఁడును, ఇంద్రియ నిగ్రహము చేసినవారు. అంతేకాని మనుష్యైకయోగ్యము లయిన భార్యాపుత్రబంధుమిత్రాది సంగములను వదలివేసి, గుణాలంకారమయిన ప్రేమానుబంధము దెగఁగోసి, మృగనివహార్హము లయిన యాకలములు మేసి, యరణ్యవాసము చేయఁగడఁగుట మత్తోన్మాదముగాని యింద్రియనిగ్రహము కాదు. అట్టిది భగవత్ప్రీతికరమును గానేరదు. మనుష్యుల కీశ్వరుఁ డనుగ్రహించిన యే గుణములును బూర్ణముగాఁ బరిత్యాజ్యములు కావు. శరీరావయవము లన్నియు యథాయోగ్యస్థితియందుండి క్రమముగాఁ దమవ్యాపారములను నిర్వహించుచున్నంతవఱకే దేహమున కంతకు సౌందర్యమును బలమును గలిగించునట్లు మనోగుణములన్నియు యథాయోగ్యస్థితియందుండి క్రమముగాఁ దమకృత్యములను నిర్వహించుచున్నంతవఱకే యాత్మకు సౌందర్యమును బలమును గలిగించును. ఏయవయవ మెంతమాత్రము చెడినను, శరీరసౌందర్యము మాత్రమే కాక యితరావయవముల బలము సహితము తగ్గుననుట యెల్లవారికి ననుభవవేద్యము. ఈప్రకారముగానే యే మనోగుణ మెంతమాత్రము చెడినను, అట్లు ఆత్మసౌందర్యము మాత్రమేకాక యితరగుణములబలము సహితము తగ్గిపోవును.

ఇట్లు చెడెడి యవయవముగాని గుణముగాని యుత్తమ మయినది గాక యధమ మయినదే యయినను గూడ తక్కినవాని యోగ్యతను జెఱుపక పోదు. కన్ను మొదలయినవి చెడక పెదవి యింత మొట్టి పడినను మొగముయొక్క యందము పాడగును గదా? దీనినిబట్టి యింద్రియములను యుక్తస్థితియందుంచి వానిని యుక్తవ్యాపారముల యందు నడుపుటయే కర్తవ్యముగాని వానిలో దేని నెంతమాత్రము రూపు చెఱుచుటయుఁ గర్తవ్యము కాదని యెల్లవారును సులభముగాఁ దెలిసికొన వచ్చును. ఇంద్రియవర్గముయొక్క యుక్తవ్యాపారము ధర్మానుసారముగాఁ బనిచేయుట యని యీవఱకే చెప్పియున్నాను. తనయందును తనకుటుంబమునందును తన బంధుబృందమునందును తనమిత్రవర్గమునందును మాత్రమే చూపెడిది కాక భేదభావము లేక తనకు సోదర తుల్యులయిన యెల్లమానవులయెడలను జూపెడి న్యాయము కారుణ్యము మొదలయిన యుదారగుణపుంజమే ధర్మమగును. కామ క్రోధాదులయిన యంతశ్శత్రువులను నిగ్రహింపక యిట్టి యుదార గుణము సాధ్యముకాదు. ఇంద్రియనిగ్రహముచే నిట్టి యుదారగుణము కలుగఁగానే ధర్మము వర్ధిల్లి యది లోకముయొక్క క్షేమాభివృద్ధులకు హేతువగును. ఇట్లుగాక భార్యలుబిడ్డలు బంధులు మిత్రులు నన్న పక్షపాతమునఁ గొందఱియెడలను మాత్రమే కారుణ్యాదులను జూపి యితరులయెడ నుపేక్షను జూపినచో నప్పుడింద్రియనిగ్రహము లేక ధర్మమునకు భంగముకలిగి లోకక్షేమాభివృద్ధులకు నిరోధము సంభ వించును. అప్పుడు మనము కొన్ని సమయములయందు మనకు ప్రేమా స్పదు లయినవారు తప్పుచేసినను శిక్షింపఁజూడము; నింద్యమైన పని చేసినను మెచ్చుకొందుము; స్వలాభమునకయి యితరులకు హానిచేసి నను ఉపేక్ష చేయుదుము. కాఁబట్టి మనయాప్తులయెడ జూపినను,

పరులయెడఁ జూపినను దయ మొదలగువాని నీశ్వర ప్రీతికరముగా ధర్మచింతతోను వైరాగ్యబుద్ధితోను జూపుచుండుటకయి యభ్యాసము చేయవలెను. అట్టి వైరాగ్యము కొంచెము శ్రమచేసినచో సర్వజనులకును సాధ్యమైనదే. ఇటువంటి వైరాగ్యము బొత్తిగాలేని మతము మతముగాదు; అది లేనిభక్తుఁడు భక్తుఁడును గాఁడు. తన ప్రవర్తనను బాగుపఱుచుకొనుటకుఁ బనికిరాని పక్షమున నట్టి మతముతోఁ బ్రయోజనము లేదు. దేవాలయమునను పురాణశ్రవణ సమయమునను కన్నులనుండి యానందబాష్పములు కార్చుచు స్వకృత్యములయం దింద్రియనిగ్రహము నించుకయుఁ జేయలేక లోకోపకారచింత నణుమాత్రమును బూనక భక్తిహీనునివలెనే ప్రవర్తించుచుండిన పక్షమున నట్టివాఁ డాత్మవంచకుఁడును దైవవంచకుఁడును పరవంచకుఁడును నగునుగాని భక్తనామమున కర్హుఁడు కాఁడు. అట్టివాఁడు బెల్లముయొక్క మాధుర్యమును వర్ణించినప్పు డెల్ల నోట నూటలు ద్రింగెడు వానివంటివాఁడగును గాని యనుభవించెడు వానివంటివాఁడు కాఁడు. సద్వర్తనము లేక యీశ్వరగుణకథన సమయమునందు మాత్ర మానంద బాష్పములు విడుచు వేషధారిని భక్తుఁడనుట నిశ్చయముగా మతమున కగౌరవము తెచ్చుటయే. భక్తిలేశముగలవానికిఁ గొంచెమయిన వైరాగ్యమును సద్వర్తనమును గలుగక మానవు. నిజమైన వైరాగ్యము కలవాఁడు, ధర్మమార్గమునుండి తొలఁగించుట కయి యితరులు తన్నెంత బాధింతురో యెంత గర్హింతురో యంత యుత్సాహముతోను నంతపట్టుదలతోను ధర్మమార్గము నవలంబించియుండును; మనుష్యులు తనయెడలఁ గ్రూరులయినను కృతఘ్నులయినను గూడ లోకోపకారకార్యములను విడువకుండును. ఇట్టి వైరాగ్యమును భగవద్భక్తి కలవారయి కొంచెము శ్రమచేసినచో నెల్లవారు నాచ

రణమునఁ జూపవచ్చునని పయిని జెప్పియున్నాను. కాఁబట్టి ఓ మిత్ర వరులారా! మనమందఱమును నిజమైన యీశ్వరభక్తి కలవారమయి వైరాగ్య మవలంబించి మన సహోదరప్రాయమైన జనసామాన్యము యొక్క క్షేమాభివృద్ధుల నిమిత్తమయి శక్తివంచన లేక పాటుపడఁ బ్రయత్నింతము. ఈ మహాకార్యనిర్వాహణమునందు మనకు మనోబల మును ధైర్యమును దయచేసి యీశ్వరుఁడు నిత్యసహాయుఁ డగునుగాక!

